

יִוֵרְנוּ אַרְחוֹת חַיִּים

*** בְּתוֹךְ שְׁנַת הָאֵבֶל וְהַזְכָּרוֹן לְרַבֵּנוּ שֶׁר הַתּוֹרָה מֵרֵן הַגֵּר"ח
קִנְיָבְסְקִי זִיע"א, פֹּאָרֶס תִּלְמִידוֹ חֲבִיבוֹ רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרוּךְ גִּנוּט
שְׁלִיט"א פֶּסֶקִי הֶלְכָה, הוֹרָאָה וּמִנְהַג, סְפּוּרִים, אֲנֶקְדוּטוֹת
וְלִקְחֵי דַעַת, מִמֶּרֶן ר' חַיִּים זִיע"א, בְּעֵינֵינוּ חֵג הַסֵּכוֹת וּפְרִשַׁת
הַהֶקֶה ל * מֵאֵן בְּעֵי חַיִּים ***

ר' חַיִּים קֶפֶץ מֵהַחֲלוֹן

מספר אחד מנכדי רבינו זצ"ל: "היה זה בליל שבת חוה"מ סוכות תשמ"ה. הייתי ילד כבן חמש, באתי לבקר בסוכה של הסבא והסבתא. הסתובבנו בבית, ובשלב מסוים כבר התקרבה שעת ערבית. סבתי הרבנית הצדקנית ע"ה אשת להבחל"ח רבינו זצ"ל, הקפידה כל יום (מאז שהתחתנו כל הילדים) ללכת לבית הכנסת להתפלל בציבור שלוש תפילות ביום. כשהתקרב זמן התפילה, היא קמה וירדה לבית הכנסת.

ילד קטן הייתי, והתלוויתי אליה, אלא שאצלי היה את מפתח הבית, ומשום מה, בלי לשאול רשות, נעלתי את הבית שלא ישאר פתוח, והשארתי את המפתח בחדר המתנה, ושכחתי שבפנים נשאר הסבא זצ"ל שקוע בלימוד.

כעבור מספר דקות, רבינו זצ"ל שנשאר בסוכה יחד עם אדם נוסף ששהה אצלו, מבחין בשעון שעל השולחן כי בעוד מספר רגעים מתחילה תפילת ערבית. מרן זצ"ל הקפיד מאז ומתמיד להתפלל במניין הראשון, 40 דקות אחרי השקיעה, ולא לאחר אותו בשום מחיר.

זריזין מקדימין. ר' חיים קם לכיון הדלת, אבל אז מגלה כי... הבית נעול בלי יכולת לצאת. לא היה לו שום מושג היכן המפתח.

בלי אומר ודברים, נטל ר' חיים כיסא וקירב אותו לחלון הקטנטן המפורסם (40 ס"מ על 40 ס"מ) שעל יד דלת הכניסה, טיפס בגובה מטר וחצי, השחיל את ראשו וגופו מהחלון וקפץ החוצה. אחריו קפץ גם האורח, וכך ירדו לבית הכנסת... העיקר לא לאחר את זמן התפילה!.

'דָּבָר בְּעֵתוֹ מָה טוֹב', שְׁמַח ר' חַיִּים

מנהג טוב היה לי, להקביל בכל חג ומועד את מרן זצ"ל, שהרי מצוה היא להקביל את פני הרב ברגל. השנה זו השנה הראשונה, אולי מזה חצי יובל שנים, שלא אזכה לבקר את רבינו בסוכתו וליהנות מזיו פניו, חידושי תורתו ושמחת החג המלבבת שהאירה אותו תמיד. "דבריהם הם זכרונם". כך נתענג על ר' חיים, דמות הענקית שהאירו לכולנו עשרות שנים.

נפתח מאפיזודה מתוקה ואקטואלית, כשאנו עומדים כעת לפני זמן מצוות קריאת ההקהל בבית מקדש, במוצאי חג ראשון של סוכות של מוצאי שנת השמיטה.

לפני 14 שנים הוצאתי לאור קונטרס בשם "פרשת המלך", על עניני הקהל ושורשיו הלמדניים וההלכתיים. במוצאי יום טוב ראשון של חג הסוכות הגעתי לביהכנ"ס לדרמן לתפילת ערבית והגשתי את הקונטרס למו"ר רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל. רבנו שמח שמחה גדולה ואמר: "דבר בעיתו מה טוב. הרי היום זה הזמן של מצות הקהל. אעבור על זה..."

כשהסתיימה התפילה והשירה לכבוד החג, שב מרן זיע"א למקומו, נטל את הקונטרס בידו ועלה לסוכתו. התיישב בסוכה, כשמסביב צפופים עשרות עשרות אברכים ובני ישיבות, והחל לעבור על הקונטרס, שהרי זוהי מצוה בזמנה, ואם אין לנו מצוות הקהל בפועל, הרי זה הזמן הראוי ללמוד עניני הקהל. כך ישב רבנו זיע"א וקרא את כל הקונטרס, עמוד אחר עמוד, במשך זמן ממושך. עשר, אולי עשרים דקות, כאשר הסוכה עמוסה באנשים, ורבנו אינו רואה ואינו שומע דבר, אלא לומד עניני הקהל.

כשסיים רבנו את כל הקונטרס, הרים את עיניו, הביט בקהל הגדול בתמיהה ושאל: "למה לא עושים הבדלה"?...

רבינו, שהיה כה שקוע בדברי תורה של 'דבר בעיתו מה טוב', שכח שהוא זה שעושה את ההבדלה, ושכח ממתניו לו בעצמו...

הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א אמר לי שהוא הסתפק האם קראו את פרשת המלך גם במשכן שילה, בנוב וגבעון, ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל אמר לי שהרי מצינו בדברי הראשונים שפרשת המלך נאמרה ליהושע, וא"כ ודאי שקראו את פרשת ההקהל גם בנוב וגבעון.

מו"ר הגר"ח קניבסקי זצ"ל דן בספרו הנפלא נחל איתן (סט"ו ד) מדוע לא מצינו שמברכים ברכת 'אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לקרוא את פרשת ההקהל', וכתב שנראה וכיון ועיקר מצוות הקהל היא משום מצוות תלמוד תורה, לא תקנו ברכה על זה, כיון שברכות התורה שמברכים על קריאה זו פוטרת.

שאלתי את רבינו זצ"ל כיצד שמעו דברי תורה וברכות המלך, כאשר בביהמ"ק היו אלפי אלפי קטנים וטף, אשר עמדו עימם שעה ארוכה, ואיך נשמרו מריחם הרע, אם עשו צרכיהם. והשיב שכנראה כיסו את הטף היטב היטב.

הסתפקתי האם כשהמלך צריך למול את בנו וגם לקרוא פרשת הקהל, מה קודם, (ראו בקונטרסי פרשת המלך את צדדי הספק). ומו"ר הגר"ח קניבסקי זצ"ל כתב לי שמצוות מילה קודמת לפרשת הקהל.

מְקַבְּלִים אֶת פְּנֵי רַבְּנוּ

מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל קיבל קהל בימי חול המועד בהרבה משעות היום, (גם מפני שאינו כותב בחול המועד), כאשר בחג הסוכות ישב הוא בסוכתו, כדי לקיים בכל רגע מצות עשה של סוכה. העומדים בתור בחדרו יכלו להבחין במגשי האתרוגים המהודרים, מזנים וגדלים שונים, כשאת כולם הגביה הגר"ח זצ"ל לחיבוב והידור מצוה. בסוכת רבנו זצ"ל היו תלויים קישוטים לנוי סוכה ותמונת אביו מרן ה"קהילות יעקב" זצ"ל. בשנים האחרונות תלו גם את תמונת חמיו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל. אלו שמסרו פתקי שאלות ובקשות לברכות, שאל אותם הגר"ח זצ"ל האם הפתקים נכתבו בחול המועד (ואז אינו מוכן לקבלם) או שנכתבו לפני המועד. מרן זצ"ל מתנגד שיצלמוהו בכל ימות השנה, (אם כי לצרכי צדקה מאפשר הוא לצלמו בחפץ לב ובסבר פנים יפות), ובפרט בחול המועד, כשלדעתו אסור לצלם כלל בחול המועד, כהוראת מרן החזו"א בענין.

בחול המועד סוכות תשס"ה זכיתי להקביל פני מורי ורבי, רבינו זצ"ל, בסוכתו. שאלתיו האם יוצאים ידי חובת מצוה זו בברכת "חג שמח", וללא שמיעת דברי תורה, ואמרתי לרבנו זצ"ל שלדעתי תלוי הדבר בטעמי מצוה זו, כפי שכתבנו. הגיב מרן זצ"ל ואמר: "וכי האישה השונמית דיברה בלימוד עם אלישע?... הלא בוודאי שבאה רק לומר "א גוט יום-טוב" ותו לא"...

שאלתי האם רב יכול למחול שלא יקבילו פניו, והשיב הגר"ח: "מסתבר שאי אפשר להכריחו לקבל אנשים. וכי הרב חייב לקבל את כל המגיעים אליו?" הוספתי לשאול שאם נאמר שצריך להקביל את פני הרב כדי ללמוד ממנו תורה, אם כן הרי כל יהודי מחויב ללמד אחרים תורה. ואמר הגר"ח: "שילכו לרבנים אחרים".

שאלתי עוד מספר שאלות בענין, וכשסיימתי וקיבלתי תשובות אמר לי מרן זצ"ל, ששמע בשם החתם סופר לתרץ על הקושיה הנודעת מדוע אמר בעלה של השונמית "לא חדש ולא שבת" ולא אמר "לא רגל", וכן כיצד הוכיחו מהאשה השונמית על הקבלת פני הרב ולא על שבת. (הסבר: הגמרא במסכת ר"ה (טז, ב) אומרת: אמר ר' יצחק חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שנאמר "מדוע וכו' לא חדש ולא

שבת" וגו', מכלל דבחדש ושבת איבעי ליה למיזל, עכ"ל הגמרא. כלומר, מנין לנו שחייב אדם להקביל פני רבו בחג? שנאמר שבעלה של האשה השונמית אמר לאשתו [מלכים ב ד]: "מדוע את הולכת אליו [אל הנביא אלישע] היום? [הרי] לא חדש [ראש חדש], ולא שבת היום". משמע מתוך דברי הכתוב, שהיה מן הראוי לה ללכת אל הנביא בחודש ובשבת. והיינו, שאם האדם קרוב אל רבו חייב הוא ללכת אליו כל שבת או בראש חדש) ואמר הגר"ח זצ"ל שאומרים שהחתם סופר השיב על כך, שמאחר שאשה אינה יכולה להגיע אל הרב יחד עם האנשים, משום חשש עירבוביה עם הגברים, לכן היתה האשה מגיעה אליו רק בחדש ושבת, שאז האנשים אינם נמצאים, שהרי הגברים באים לבקר את הרב רק בחג... ועניתי ואמרתי לרבינו זצ"ל ששמעתי תירוץ זה בשם הרבי ר' העשל ז"ל.

לולב עם שלשלת פסול

כאשר העלה העליון של הלולב נמוך יותר, מתחילת ברייתו, יותר משאר העלים, סבר רבינו שהלולב כשר, מכיון שלא הוזכר בפוסקים לפסול לולב במקרה כזה. והוסיף רבינו זצ"ל שכיון שבאופן כזה העלה האמצעי נשמר יותר, כשהוא נמוך בין העלים, מצוה מן המובחר לקחת דוקא לולב שכזה.

כשהתיימרת של העלה העליון אינה מסתיימת בשווה וחלק אחד של העלה יותר גבוה מהשני, דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פרי הדר עמוד 66) שכל שניכר שעלה אחד קצר יותר מחבירו, נחשב שיש רק עלה אחד בתיימרת והרי זה פסול. ובספר אשרי האיש (ח"ג פר"ח אות ג') מובאת עדות מרבינו הגר"ח זצ"ל, שהגרי"ש אלישיב זצ"ל הקפיד רק במקרה שניכר שהעלים אינם מסתיימים שווה בשווה.

לולב שהתיימרת האמצעית מורכבת מארבעה עלים, נידון הוא כלולב עם שתי תיימות, שאם נחלקו זה מזה- לשיטת ה"גאונים" נחשב כ"נחלקה התיימרת".

לולב נפוץ מאוד, בפרט בשווקי ארבעת המינים בריכוזים שאינם חרדיים, הוא לולב שראשי העלים העליונים מקובצים כשלשלת. לולב זה, סבר מרן הגר"ח זצ"ל, כשר, והוסיף שאף אין בכך שאלה ונושא של "לולב כפוף", משום שכך הוא דרך גידולו ואין הדבר מוריד מהידורו! (וכך הורה מרן הסטייפלר זצ"ל, אורחות רבינו ח"ב עמוד רמ"ד. והוראת הגר"ח ק בספר ארבעת המינים כהלכתם פ"ב סכ"ד ובספרים נוספים).

שנה אחת היו בידי שני לולבים. בראש אחד מהם היה "כפתור" ("קנעפל"), שלדעת השולחן- ערוך אינו לולב מהודר ואילו לדעת הרא"ש (שהשולחן ערוך מזכירו) הוא הלולב המהודר ביותר. והלולב השני נחלק קצת למעלה, כך שאין בו כל חסרון כשרות לדעת הגר"א ופוסקים נוספים, והסתפקתי איזה מהם ליטול, והחלטתי שהראשון, הלולב עם ה"קנעפל", עדיף. לאחר חול המועד שלחתי מכתב למרן זצ"ל ושאלתי מה עדיף, האם ה"כפתור" או ה"נחלקה", והשיב: "יטול נחלקה"...

שאלתי את רבנו הגר"ח קניבסקי האם ישנו חיוב לטרוח לחפש ארבעת המינים מהודרים, למרות שעל ידי כך יהיה לו ביטול תורה, והשיב: "צריך לחפש מה שכשר, וליותר מזה אין חיוב. וגם פסולים שיש בהם מחלוקת אם כשר ובמשנה ברורה כתב שעדיף להחמיר, צריך להשתדל לחפש, שהרי זהו ספק מהתורה".

הורה לי מרן זצ"ל שיש ענין להוציא ממון עבור קניית ארבעת המינים, למרות שאפשר לקבלם בחינם.

שמעתי ממרן הגר"ח זצ"ל שאתרוג שפיטמתו נפל כשהאתרוג גדל באילן, אינו נידון כחסר, ואפילו שנפלה לפני שנתלש, וכשר. משום שכל שנפל בצורה טבעית אינו נידון כחסר. וכמו כן פיטם שהתייבש על העץ ונפל לאחר הקטיפה, אינו נידון כפיטם שנפל לאחר הקטיפה, משום שהתייבש על העץ. אך אם הפילו בידו, נידון כפיטם שנפל לאחר הקטיפה, (שמה שלא נפל עד כה, הוא מפני שישנם נימים המחברים את הפיטם לאתרוג).

אחד שהניח את האתרוג מתחת המיטה, בין ביום ובין בלילה, בין אם ישן על המיטה ובין אם לאו, אין ליטול את האתרוג. ואם נטלו, אמר מרן זצ"ל בשם אביו מרן ה"קהילות יעקב" זצ"ל שלא יברך עליו, אך ה"חזון איש" הקיל בדבר.

נשאל רבינו זי"ע: האם אפשר ליקח אתרוג לארבעת המינים כשהבעלים שמרוהו בשביעית שלא יקחו מהעץ. והשיב: כן.

נשאל מרן זצ"ל: האם מותר ביום טוב להכניס אתרוג לתוך תפוחים להצהיבם. והשיב: אין ראוי.

כתב הרמ"א (סי' תרנ"ד ס"א) שמשום הידור מצוה יש להחליף ערבות בכל יום, ונשאל רבינו האם יש להקפיד בזה, וכיצד הוא עצמו נוהג בדבר. ענה ר' חיים זצ"ל: להחליף כל שנים או שלוש ימים.

גם בספר אורחות רבינו (ח"ב עמ' רצ"ו) הובא שמנהג החזו"א והקהילות יעקב היה להחליף ערבות מידי שנים או שלושה ימים, וכן מובא בספר מנהגי החתם סופר (פ"ח ס"י), שהחת"ס לא החליף כל יום את הערבות.

מִתֵּר לְהִסְתַּכֵּל בַּשַּׁבָּת בַּתְּמוּנוֹת בַּסֵּכָה?

נפסק בשו"ע (שז, טו) ש"כותל או וילון שיש בו צורות של חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם, כמו מלחמות דוד וגליית, וכותבים בו צורת פלוני וזה דיוקן פלוני, אסור לקרות בו בשבת", וכתבו הפוסקים שלכן אסור לקרוא כתוביות שמתחת התמונה. (ואגב, לדעת מרן החזו"א אסור להסתכל אף בתמונות עצמם בשבת, אך לדעת הגרי"ש אלישיב, הגר"נ קרליץ ועוד רבים מותר להסתכל בתמונות עצמם, אך לא לקרוא בעיון את הכתוביות שמתחת התמונות).

ומה קורה בכתוביות של תמונות צדיקים, שתחת התמונה נכתב שם הגאון והצדיק שבתמונה? אני סברתי תמיד שניתן להקל בדבר מפני שיש בכך סוג של צורך מצוה, ונפסק בהלכה שלצורך מצוה הותר הדבר. לעניות דעתי, הסתכלות בתמונות של רבנים והתעסקות בהם נחשבת לדבר מצוה מסויים. מובא ב"אגרא דפרקא" שהסתכלות בפני צדיק, או המצייר לפניו דמות צדיק, הוא סגולה לזכרון, ומסתבר שהבטת בתמונות גדולים מביאה לידי יראת שמים, (וכפי הכתוב בספר "מעשה איש" בשם החזו"א בעניין זה על גן ילדים מעורב בין ילדים חרדים לילדים מזרם פושר אחר, ורצו שתהיה גנת מהזרם הפשרני והורה החזו"א להסכים לכך בתנאי שעל הקיר יתלו תמונות של גדולי ישראל, כי הדבר יוסיף יראת שמים בילדים הרכים).

ואכן, שמחתי למצוא בספר "מועדים לישראל" שדן בעניין זה ומצטט מספר "מנוחה נכונה", שם מובא שמו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל הורה שמותר לקרוא כיתוב שתחת תמונות גדולי וצדיקי ישראל, כי הדבר מביא לאמונת חכמים. והוסיף שם בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל שמותר לקרוא את הכתוביות שתחת התמונות בהגדה של פסח, הבאות להמחיש לילדים את ההגדה וסיפוריה (ומה שכתב האליה רבא בס' ש"ז שאין לקרוא את הכיתוב שתחת תמונת "עקידת יצחק", הסביר הגר"נ קרליץ ששם מדובר בציור אומנותי ולא בציור לשם המחשה חינוכית-לימודית).

ובספר "תורת המועדים" (על "שונה הלכות") פסק בשם רבינו זצ"ל שמותר להביט בכל התמונות והכרזות התלויות בסוכה, כולל בכתוביות, משום שהם תמונות של מצוה וחז"ל לא אסרו תמונות אלו, שאינם "שטרי הדיוטות".

אִיךָ לִוְמָדִים דְּפִי גִמְרָא שְׁקוּנִים בְּשִׁמְחַת תּוֹרָה?

בשנת תשנ"ג "קניתי" פסוק ב"אתה הראת" בשמחת תורה בישיבה הקטנה בה למדתי, בלימוד סך מסוים של דפי גמרא, אותם התחייבתי ללמוד במשך השנה. ויהי לאחר שמחת תורה, נגשו אלי הגבאים ועדכנו אותי שלימוד דפי הגמרא מחייב לימוד פירוש רש"י, אין לחזור על אותו דף יותר מארבע פעמים ושאת דפי הגמרא הנלמדים בלאו הכי במסגרת הישיבה, אי אפשר להחשיב במכסת הדפים שהתחייבתי ללמוד. שאלתי את מרן זצ"ל האם אני חייב לקבל תנאים, ש"צצו" רק לאחר שמחת תורה. הגר"ח השיב בכתב, בזה הלשון: "התנאים שאמרו לך הם דברי טעם ומסתברים".

בספר "דרך שיחה" נכתב שמרן זצ"ל ספר שאחד שאל שיש לו רק שני מקומות לישון בסוכתו. והשאלה היא האם לישון עם רעייתו (כפי שכתב הרמ"א סימן תרל"ט ש"מצות סוכה איש אשתו כדרך שהוא דר כל השנה") או לישון עם בנו הקטן שהגיע לגיל חינוך. ואמר הגר"ח זצ"ל כי הוא ואשתו עדיפים, כיון שהוא קיום דין שלו, ולא כן מצות חינוך, שהיא מצוה לבנו, וקיום דין שלו עדיף. עוד סיפר הגר"ח זצ"ל:

"שמעתי בשם חמי הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמי שיש לו שני לולבים, שחייב לתת אחד לחברו מדין "ערבות". אף כשיש לו בן שהגיע לחינוך, עליו לתת את הלולב לבנו, כי מצות חינוך מוטלת עליו ואילו לתת לחברו הוא רק מדין "ערבות".

(פורסם ב'קוראים אלעד').